

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินชีวิตของคนไทยในแต่ละชุมชน แต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน ด้วยสาเหตุที่แต่ละภูมิภาคมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ แตกต่างกัน ตลอดจนการเคลื่อนย้ายของประชากร อันเป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จึงทำให้สังคมไทยในแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันออกไป และวิถีชีวิตชาวชุมชนชนบทก็เปลี่ยนแปลงไป มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเรื่อยๆ มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาอย่างไม่ชอบเขตจำกัด จนทำให้ชาวชุมชนชนบทในสังคมไทยมีการดำเนินชีวิตประจำวันที่ต้องปรับตัวเอง และชุมชนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทย คือ กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินต่อเนื่องกันมา ในพื้นที่ที่มีขอบเขตจำนวนหนึ่ง บุคคลที่อยู่ในสังคมหนึ่งส่วนต้องพึ่งอาศัย และมีภาระหน้าที่ที่เป็นภาระส่วนตัวครอบครัว และภาระหน้าที่ต่อชุมชน ได้แก่ การปกป้องรักษาความสงบเรียบร้อยให้ชุมชนการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมสถาบันศาสนา เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจให้สงบ เป็นต้น และด้วยเหตุที่สังคมต้องการความมั่นคงปลอดภัยเป็นพื้นฐาน ชุมชนแต่ละแห่งจึงต้องมีความสามัคคีกันมีอุดมการณ์ร่วมกัน อันเนื่องมาจากพัฒนาการของแต่ละชุมชนไม่เท่ากัน ซึ่งคำว่า “ชุมชน” คือกลุ่มทางสังคมที่มีจิตสำนึกร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทรกัน ร่วมมือพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะเครือข่าย ภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ชุมชน แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนซึ่งมี 2 ประเภท คือ ชุมชนชนบท และชุมชนเมือง (สนธยา พลศรี, 2550: 79)

สภาพปัญหาการพัฒนาชุมชนชนบทมีมาตั้งแต่ในอดีตคือ ถูกดำเนินการให้เป็นไปเพื่อการผลิต สร้างโครงสร้างพื้นฐานชุมชน และการอุปโภคบริโภคที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ตามกระแสนิยมและวัตถุนิยม การตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั้นเป็น ไปอย่างไม่มีขอบเขตและที่สิ้นสุด รวมทั้งจำนวนทรัพยากรมนุษย์มีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นแต่ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้ถูกนำมาใช้พื้นฐานเพื่อการพัฒนาตลอดระยะเวลาเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา การพัฒนาประสบผลสำเร็จด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 20) โดยการพัฒนาได้ทำให้เกิดผลผลิตเพื่อการบริโภคและการดำรงชีวิต และได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติ

มาใช้อย่างขาดการระมัดระวัง และไม่มีประสิทธิภาพ (อุดมพร อมรธรรม, 2549 : 29) การผลิตให้เป็นสินค้าส่งออกเพื่อยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยทำให้ทรัพยากรป่าไม้ ดิน ทรัพยากรพืช และน้ำถูกทำลายให้เสื่อมโทรมในกระบวนการเพื่อเพิ่มปริมาณ การผลิตทำให้สิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีปริมาณและคุณภาพที่ลดลงเรื่อยไป ขณะเดียวกันเกิดการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยในการใช้เป็นปัจจัยดำรงชีวิต ผลการพัฒนาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ยั่งยืนในมิติของความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10, 2549 : 10) เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมาตลอดสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจึงเกิดผลกระทบต่อการพัฒนาในปัจจุบัน สืบเนื่องมาจากของเสียในกระบวนการผลิต กระบวนการบริโภค และการดำรงชีวิต ที่เกินขีดความสามารถในการฟื้นฟูด้วยธรรมชาติให้สมดุล ธรรมชาติจึงเกิดวิกฤติบ่อยครั้งเพื่อปรับสภาพของตัวเองทำให้ผลผลิตจากธรรมชาติเสียหาย ได้รับความเดือดร้อน ประกอบกับค่านิยมบริโภคนิยมไม่พึงพอใจสิ่งที่ตนมีอยู่ มีความเห็นแก่ตัว กอบโกยเอาทรัพยากรธรรมชาติไว้ครอบครองสำหรับอนาคตของตนเองโดยมิได้คำนึงถึง ความเดือดร้อนของบุคคลอื่น (สมพร เทพสิทธิ์, 2549 : 14) หากสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไม่สมดุลเช่นนี้ดำเนินต่อไปโดยไม่ได้รับการแก้ไขจะมีผลกระทบต่อพัฒนาชุมชนและการดำเนินชีวิตในอนาคต (วินา เตชะพนาดร, 2548 : 74-75)

อย่างไรก็ตาม จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ส่งผลกระทบต่อร้ายแรงไปสู่ประชาชนเกือบทุกระดับของสังคมไทย โดยเฉพาะผู้ที่ยากจน หาเช้ากินค่ำ จะได้รับผลกระทบมากที่สุด ก่อให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตและเลี้ยงชีพตนเอง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2549: 42) และนอกจากนั้นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เหล่านี้ยังก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย คือ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาศีลธรรมตกต่ำ หรือปัญหาสังคมอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ คือ การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้นมากขึ้น ขาดความมั่นคงในอาชีพรายได้ สุขภาพจิตตกต่ำ ผู้คนในประเทศจำต้องอดออมอดทนต่อภาวะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้ด้วยกันทั้งสิ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 71)

นอกจากนั้นผลจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ยังพบว่าการพัฒนาที่แล้วมาล้มเหลวและไม่ยั่งยืน เพราะถ้อยคำจริง ชาวไร่ชาวนาคงไม่เป็นหนี้สิน ป่าคงเหลือมากกว่านี้ ดินคงดีและสมบูรณ์กว่า น้ำคงไม่เน่าเสีย ทรัพยากรทุกอย่างยังคงมีมากพอ เพื่อแบ่งปันกันใช้ ความทันสมัยที่ผ่านมามีคนไทย โดยเฉพาะในชนบทและคนยากจนในเมืองสูญเสียความมั่นใจในตนเองจนเกือบหมดสิ้น สูญเสียเพราะระบบของสังคมทำให้เป็นเช่นนั้น ราชการศึกษา ระบบสาธารณสุข ระบบการปกครองและการพัฒนา การสอนให้คนดูถูกพ่อแม่ของตน เหตุผลเพราะว่าเรียน

จบการศึกษาเพียงประถมศึกษาปีที่ 4 ดุจกฎมปิฎกาท้องถิ่น เอาปริญญาเป็นตัวชี้วัดความรู้ ดูถูกความสามารถในการทำมาหากิน การรักษาโรค การอยู่แบบพอเพียง กล่าวได้ว่าการพัฒนาแบบเอาเงินนำหน้า ปัญญาตามหลัง ยิ่งปฏิบัติก็ยิ่งทำให้ผู้คนจนลง ชุมชนอ่อนแอ และล่มสลาย ครอบครัวแบ่งแยกและแตกไปคนละทิศละทาง ทุกคนค้นหาทางเอาตัวรอดเพื่อหลุดพ้นหนี้สิน (เสรี พงศ์พิศ, 2548 : 2-5)

ผลกระทบในส่วนของคุณภาพชีวิตที่เกิดขึ้นนับเป็นความสำคัญ เนื่องจากเป็นผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น หมายถึง การมีศักยภาพในการครองตน ครองชีพที่ดี สามารถพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ทัดเทียมกับอารยประเทศได้ ซึ่งคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ได้เล็งเห็นความสำคัญของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน จึงได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบทขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชน และประชาชน โดยยึดแนวทางพระราชดำรัสขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการนำนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานต่างๆ ในชนบท (กรมการพัฒนาชุมชน, 2549 : 31)

การพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละชุมชนไม่ต้องเหมือนกันเริ่มจากส่วนหนึ่งส่วนใดก่อนก็ได้ แต่ต้องพึ่งพาทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มจากข้างล่างขึ้นไป จากจุดเล็กขยายไปสู่จุดใหญ่ และจากสิ่งที่สนใจของคนในชุมชนนั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดปัจจัยให้มีขึ้นว่าสิ่งที่เราต้องการให้มีนั้นมากน้อยเพียงไร และปัจจัยใดขาดหรือเกินไปบ้างเพื่อนำไปสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนและพัฒนาให้เกิดก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อประชาชนเข้าใจแล้วก็เริ่มกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม เมื่อกลุ่มเข้มแข็งก็สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นให้เป็นเครือข่ายการพัฒนาในระดับชุมชน มีการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชนผ่านเวทีสาธารณะ มีการฝึกอบรมและการทำฐานข้อมูลชุมชน ไว้ในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และนำไปปฏิบัติโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ไม่ใช่ทรัพยากรหมดไปโดยไม่เกิดประโยชน์ มีการติดตามการสนับสนุนปัจจัยการพัฒนาชุมชนที่จำเป็นเกี่ยวข้องกับชุมชนตามแผนและนโยบายชุมชน เพื่อให้เห็นวิธีการปรับเปลี่ยนชุมชนให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545ก : 9)

การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมาได้เล็งเห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองจึงได้มีการเพิ่มความสำคัญของแนวทางการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองมากขึ้น โดยมีการบรรจุหลัก “การพึ่งตนเอง” ไว้เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ที่เห็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนการพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีส่วนร่วมมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาช่วยให้มีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อให้เกิดความสมดุล

ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้เริ่มนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนความอยู่ดีมีสุข ยึดถือความเอื้ออาทรสมานฉันท์ และสังคมร่วมมือกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (อภิชัย พันธเสน, 2549: 39) จึงขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ ดังนี้

...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอดี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการเมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจที่สูงขึ้นในลำดับต่อไป...

ในปี 2540 ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ จนเกิดผลกระทบทั่วทั้งประเทศ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่หวนกลับมาใช้วิถีชีวิตไทย เน้นการพึ่งตนเอง จนทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ รวมทั้งมีความสุข ในที่สุด (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548) และเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติมว่า

“...ไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียงความคิดก็เหมือนกัน ความพอเพียงในความคิดเป็นการแสดงความคิดของตัวเอง ความเห็นของตัวเอง แล้วปล่อยให้คนอื่นพูดบ้าง และมาพิจารณาว่าที่เขาพูดกับที่เราพูดอันไหนพอเพียง...”

กระทรวงมหาดไทย ได้นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้าใจและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชีวิตและชุมชน โดยการประยุกต์องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีสู่การปฏิบัติได้ ดังนี้ คือ การดำรงชีวิตด้วยการเรียนรู้ในชุมชนจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในอนาคต รู้จักการเอื้ออาทรต่อกันในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการผลิตสินค้าบริการจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน จัดการทรัพยากรให้สามารถเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายโดยกระบวนการผลิตที่ไม่เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็สามารถที่จะร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้มีในชุมชนชนบทสำหรับอนาคตด้วย (สยุมพร ลี้มไทย, 2549: 17-18)

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมอาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต ให้เจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าให้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ทุ่มเงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็ว แล้วก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของไทย ให้รู้จักแยกแยะ สิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้มีการอัญเชิญแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการปฏิบัติแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาต่อเนื่องมามุ่งพัฒนาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันคนไทยมีคุณธรรม รอบรู้เท่าทันโลก ครอบครวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพเสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน จึงมีเป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพคนให้ได้รับการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และความมั่นคงในชีวิต เป้าหมายด้านการพัฒนาชุมชนและให้ชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมและนำไปใช้ ขยายโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน มีส่วนร่วม และลดปริมาณผู้ยากจนลง เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างให้มีความสมดุลและยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำรายได้ของคนรวย และคนจน รวมทั้งเป้าหมายการสร้าง ความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นมีความสามารถจัดเก็บรายได้และมีอิสระในการพึ่งตนเอง ประชาชนมีความเข้มแข็งรู้สิทธิหน้าที่ มีส่วนร่วมมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 9)

การดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงที่ผ่านมา มีการจัดทำแผนขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง 4 ปี (2547-2550) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนฯ 9 และ 10 ที่เริ่มนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ โดยปีแรกเน้นการจุดประกายให้ความรู้ ปีที่สองเน้นการสร้างชุมชนตัวอย่าง ปีที่สามเน้นการสร้างเครือข่าย ปีที่สี่เน้นขับเคลื่อนการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ที่ผ่านมากการขับเคลื่อนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ยังเป็นเพียงแค่กระแสที่ยังไม่ไปถึงจิตใจ ให้เกิดความตระหนักในการดำรงชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้เท่าที่ควร ซึ่งอาจเป็นเพราะประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจที่ต่อเนื่อง เป็นรูปธรรม เพราะที่ผ่านมารัฐเสียดำใช้จ่ายสูงในการทุ่มงบประมาณต่างๆ และระดับรากแก้วคือประชาชนและชุมชน ยังมีข้อจำกัดด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่างๆ ให้แก่ ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ โดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 พร้อมทั้งขยายการลงทุนของประเทศที่มีศักยภาพจาก 3 ทุน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น 6 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการสร้างฐานทางปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยนำความรู้และจุดแข็งของอัตลักษณ์ไทยมาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรมที่เข้มแข็ง เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ โลกและเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน สร้างความยั่งยืนของภาคเกษตรและความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างระบบธรรมาภิบาลและความสมานฉันท์ในทุกภาคส่วนและทุกระดับ เป็นฐานการพัฒนาประเทศที่มั่นคงและสมดุล มุ่งสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรม

ปัจจุบันประชาชนชนบทในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ความเข้าใจในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากพอสมควรแต่ในทางปฏิบัติยังมีอยู่น้อย ปัญหาก็คือทำอย่างไรให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น อาจจะเริ่มจากส่งเสริมในระดับครอบครัว ขยายสู่ชุมชนหมู่บ้านด้วยกิจกรรมที่ง่ายๆ เช่น การลดรายจ่ายด้วยการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน การส่งเสริมการออม การประหยัดด้วยการลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยไม่จำเป็น การรวมกลุ่มเพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์, 2555 : 9) ปัญหาที่ผ่านมายังพบว่าชุมชนชนบทขาดภูมิคุ้มกัน คือ ยังพึ่งพาตนเองไม่ได้และขาดความพอคืออยู่ไม่ว่าจะเป็นขาดความพอดีด้านจิตใจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นเพียงกระแสความพอเพียง แต่ในทางปฏิบัติยังดำเนินการแบบปูพรมไม่มีประสิทธิภาพที่จะทำให้เข้าถึงจิตสำนึกของประชาชนอย่างแท้จริง นั่นอาจเป็นเพราะสื่อต่างๆ และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมเข้าถึงยาก การที่จะนำกระแสพระราชดำรัสขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเองสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง นั้น ล้วนแต่เป็นแนวพระราชดำรัสที่ส่งเสริม สนับสนุน และเชื่อมโยงให้ประชาชนชาวไทยมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ ที่สมบูรณ์แข็งแรง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ได้ดังนั้น แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทางเลือกที่ดีทางหนึ่งที่จะช่วยฟื้นฟูสุขภาพขวัญและกำลังใจของประชาชนในเขตชุมชนชนบท เพื่อให้มีสภาพการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะที่มีความสนใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความต้องการที่จะศึกษาสภาพการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน เพื่อสร้างรูปแบบการ

พัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน และเพื่อประเมินผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์

คำถามการวิจัย

1. มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์
2. รูปแบบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์ควรเป็นอย่างไร
3. ผลการใช้รูปแบบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อทดลองและประเมินผลการใช้รูปแบบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต ไว้ดังนี้

1. พื้นที่เป้าหมาย การวิจัย ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 36 หมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง จากการประเมินของพัฒนาการ จ.กาฬสินธุ์ (กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ปีงบประมาณ 2554)
2. ขั้นตอนการวิจัย การวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ
 - ระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์
 - ระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะที่ 3 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) เพื่อทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน 1 ชุมชน คือบ้านพรหมสว่าง หมู่ที่ 8 ตำบลภูแล่นช้าง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 1

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1) ประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง 36 หมู่บ้าน จำนวน 13,871 คน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์, 2555 : 2)

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 390 คน โดยใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตร ทาโร (Taro, 1973: 727)

3.1.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1) ตัวแปรอิสระ ได้แก่

- 1.1) ด้านความรู้
- 1.2) ด้านความตระหนัก
- 1.3) ด้านเจตคติ
- 1.4) ด้านทักษะ
- 1.5) ด้านความสามารถประเมินผล
- 1.6) ด้านการมีส่วนร่วมเรียนรู้
- 1.7) ด้านเครือข่ายบุคคล

2) ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบท ในจังหวัดกาฬสินธุ์

3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 2

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 คัดเลือกตัวแทนชาวบ้านมาจำนวน 10 คน โดยเลือกจากบุคคลที่ให้ความร่วมมือและมีความสนใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 ได้แก่ ชาวบ้าน 5 คน ผู้นำชุมชน 5 คน นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน 5 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 25 คน ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

3.3 กลุ่มทดลองและตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 3

3.3.1 กลุ่มทดลอง ได้แก่ หมู่บ้านพรหมสว่าง ตำบลภูแล่นช้าง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำการเก็บข้อมูลก่อน ระหว่าง และหลังการทดลอง

3.3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

- 1) ตัวแปรอิสระคือ รูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ในจังหวัดกาฬสินธุ์
- 2) ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้นิยามศัพท์เฉพาะหรือศัพท์ปฏิบัติการ (Operational Definition) ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ดังนี้

1. รูปแบบ (Model) หมายถึง โครงสร้างที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ
2. การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนภายในหมู่บ้านได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด ประสบการณ์ และทักษะเพื่อปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
3. การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของประชาชนที่ดำเนินชีวิตอยู่บนความพอเพียง ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมของประชาชนชนบทในปัจจุบันหรือองค์ประกอบด้านการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเอื้ออารีต่อกันในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง
4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปัจจัยที่ประยุกต์จากหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาในการพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบท ประกอบด้วย 7 ปัจจัย ได้แก่ ความรู้ ความตระหนัก เจตคติ ทักษะ ความสามารถ ประเมินผล การมีส่วนร่วมเรียนรู้ และเครือข่ายบุคคล ซึ่งรายละเอียด มีดังนี้
 - 4.1 ความรู้ หมายถึง ลักษณะของความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ เข้าใจความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เข้าใจแนวทางการปฏิบัติตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.2 ความตระหนัก หมายถึง การให้ความสำคัญต่อความพอเพียงการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ตระหนักในการวางแผนใช้จ่าย ตระหนักในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตระหนักในการใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสม

4.3 เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อความพอเพียงในการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี

4.4 ทักษะ หมายถึง การปฏิบัติตนหรือการกระทำที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การบริหารจัดการค่าใช้จ่าย การจัดสรรทรัพยากรทางธรรมชาติ การเลือกใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี การเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสม

4.5 ความสามารถประเมินผล หมายถึง ชาวไร่ปัญญาในการตัดสินใจได้ตามความพอเพียงการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ สามารถเลือกใช้วัสดุในการประกอบอาชีพได้เหมาะสมบนความพอเพียง สามารถกำหนดรายจ่ายได้อย่างเหมาะสมบนความพอเพียง

4.6 การมีส่วนร่วมเรียนรู้ หมายถึง การร่วมกระทำกิจกรรมตามการดำเนินงานของกลุ่มในชุมชน ด้านความพอเพียงการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การร่วมเลือกใช้อุปกรณ์ การร่วมลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การร่วมวางแผน การร่วมกิจกรรมงานบุญ

4.7 เครือข่ายบุคคล หมายถึง การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็น โครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน มีการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการเอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ กลุ่มให้ข้อมูลในการทำเกษตรกรรม กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มให้บริการพันธุ์พืชทางการเกษตร กลุ่มรับซื้อผลิตผลทางการเกษตร

5. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่อย่างพอดี แล้วขยับขยายให้มีมากขึ้นไปอีก โดยต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตัวเองและผู้อื่น ซึ่งสามารถนำมาปฏิบัติได้กับทุกระดับชั้น โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ภายใต้เงื่อนไขพื้นฐาน ความรู้คู่คุณธรรม

6. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตปัจจุบัน บนทางสายกลาง ด้วยการตัดสินใจทำอะไรตาม 3 องค์ประกอบ คือ ความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี และ 2 เงื่อนไข คือ ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความหมายดังนี้

6.1 **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น พอดีในการพึ่งตนเอง ด้านการใช้เทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม ด้วยการอาศัยความรู้คู่คุณธรรม

6.2 **ความมีเหตุมีผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยใช้ศักยภาพและสติของชุมชนที่มีอยู่เป็นข้อมูลเบื้องต้นการดำเนินชีวิต ในด้านการใช้เทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคมประเพณี และวัฒนธรรม ด้วยการอาศัยความรู้คู่คุณธรรม

6.3 **การมีภูมิคุ้มกันที่ดี** หมายถึง การเตรียมพร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลง ด้วยการกระทำที่ไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตที่มีความพอดีหรือพอเพียงในการพึ่งตนเองด้านการใช้เทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคมประเพณี และวัฒนธรรม ด้วยการอาศัยความรู้คู่คุณธรรม

6.4 **เงื่อนไขความมีคุณธรรม** หมายถึง การเสริมสร้างและมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

7. **ประชาชนชนบท** หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ห่างไกลความเจริญ มีรายได้ต่ำ ประชากรมีความคล้ายคลึงกันในด้านลักษณะอาชีพงาน และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก หรือมีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบกันเอง ในที่นี้ หมายถึง ประชาชนชนบทในจังหวัดกาฬสินธุ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ประชาชนในเขตชนบทสามารถนำรูปแบบการพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้เพื่อให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจะได้แนวทางไปใช้ในการวางแผนนโยบายในการพัฒนาหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น